

הרב מאיר רוז

ביאור שיטות הראשונים בענין תחילת זמן אפיית המצות

תוכן הענינים: מביא דברי הטור שמביא השיטות השונות בדיון תחילת זמן אפיית המצה – מביא שיטת רש"י שאסור לאפות מצה קודם יום ארבעה עשר בין הערביים משום שהוקשה מצה לקרבן פסח, ומבאר שלשיטת רש"י שחיטת הפסח ואכילתו הוי מצוה אחת, ומצות מצה כולה הוקשה למצות קרבן פסח – מביא דעת המנהיג והרא"ש שאסור לאפות מצה בעוד שיש עמו חמץ בביתו, ומבאר שאף לשיטתם הוקשה מצה לקרבן פסח, אלא שסוברים שההיקש נאמר לענין איסור 'לא תשחט על חמץ דם זבחי' בלבד - מביא דעת הירושלמי לגירסת הראב"ה שאסור לאפות מצה קודם זמן איסור חמץ מן התורה, והטעם משום דאינו יכול לדקדק באפייתו ולשומרה מחשש חימוץ – מביא דעת התוספתא שלא קבעה תורה זמן לאפיית המצה אלא כל שעשאה לשם פסח כשר, אלא שמכל מקום דעת ראב"ה שמשום חביבה מצוה בשעתה יאפה בערב פסח לאחר חצות, ואילו לרבינו יהודה הכהן משום האי טעמא יש לאפות בליל יום טוב - מביא דברי מהר"ל ומהר"י ווייל שבכל המצות שאוכל בחג הפסח יש לדקדק לאפות בערב פסח אחר חצות, ומבאר דבריהם לפי שיטת הר"ף והרמב"ם שמצות שימור נאמר לכתחילה בכל המצות ולא רק במצות של מצוה – מביא ומבאר שיטת המדקדקין בברצלוני שאופין המצה קודם זמן איסור חמץ דוקא – מביא השיטות השונות בזמן המדוייק שבו מותר להתחיל באפיית המצה לדעת רש"י, ומבאר שלשיטת הירושלמי ודאי מותר בחצות מיד.

א

משום חג העכו"ם ראוי לסמוך על התוספתא ולהתיר, מכל מקום יעשו שלוש מצות בליל פסח משום חביבה מצוה בשעתה. וכן כתב רב מתתיה ערב פסח שחל להיות בשבת, דקיימא לן מבערין הכל מלפני השבת ומשיירין מזון שתי סעודות, ולמה אין מבערין הכל ויאפו מצה ויאכלו בשבת, כדי להדר המצוה, שלאחר שמילא כריסו ממנה אינו מברך עליה, הלכך אל תאפו מצה אלא במוצאי שבת מפני מראית העין, שאם אתם אופים מערב שבת אחרים מזולזלים במצות ומקילין בה, אף על פי שמותר לאפותה מערב שבת חזקו והדרו המצוה ואפו במוצאי שבת בזמנה, עד כאן. וכיוצא בזה השיב ה"ר יהודה הכהן על ששאלוהו מהו לאפות מצות שצריכות בליל שני מערב יום טוב, והשיב חביבה מצוה בשעתה ויאפו בליל שני.

ורב האי כתב, מנהג אבותינו לבער חמץ מערב שבת ולאפות מצה, וגדר גדרו קדמונינו שלא לאפות מצה מערב שבת שלא יבא לידי

דברי הטור בדיון תחילת זמן אפיית המצות

כתב הטור (אורח חיים סימן תנ"ח) אין מתחילין להתעסק בפת בארבעה עשר עד אחר שש שעות, ואיתא בתשובה, מעשה באחד שאפה מצות קודם ארבע שעות וכבר ביער חמצו ואסרו רבותינו המצה, דאיתקש לפסח וכיון דפסח אינו נשחט אלא משש שעות ולמעלה אף מצה כן, אבל רבינו אליעזר הגדול ורבינו שמואל הכהן התיירו, אך לכתחלה יש לזוהר משום חביבה מצוה בשעתה.

ואבי העזרי הביא תוספתא יוצאין במצה ישינה ובלבד שיעשנה לשם פסח, וכתב דירושלמי פליג אנתוספתא ואוסר אפילו עשאה לשם פסח, וכיון דירושלמי אוסר ראוי להחמיר שלא לעשות קודם חצות, ובשעת הדחק שלא ימצאו לאפות ליל מוצאי שבת

הראשונים אומרים משום הידור מצוה הוא, אבל מצינו בו איסורא מדאורייתא, דהא הוקשו מצות לפסח בשילהי פרק בתרא (מסכת פסחים כ: וברש"י ד"ה הא אפקיה) צלי אש ומצות (שמות יב ח), ומה עשיית הפסח אינו אלא משבע שעות ומחצה ואילך אף מצות מצה אינה אלא משבע שעות ומחצה ואילך, ואכילת מצה נמי הוקשה לאכילת פסח כדרבא (שם) דאמר רבא אכל מצה בזמן הזה לאחר חצות לרבי אלעזר בן עזריה לא יצא ידי חובתו, עכ"ל, וכלשון הזה הובא גם בשאר סיפרי דבי רש"י (ספר הפרדס הלכות פסח, ספר האורה חל ב' דין אפיה, איסור והיתר סימן י"ח, שבולי הלקט סדר פסח סימן רי"ג בשמו).

והנה שיטת רש"י מפורשת שיש איסור תורה לאפות מצות עד יום ארבעה עשר בניסן בשבע שעות ומחצה, משום שהוקשה מצה לקרבן פסח, ומה פסח אינו נשחט עד שבע שעות ומחצה כמפורש בפסוק (במדבר ט ג) בארבעה עשר יום בחדש הזה בין הערבים תעשו אתו במועדו וגו', כך גם המצה אינה נאפית עד שעה זו.

ואולם רבים הראשונים שחולקים על רש"י, ומקשים על דבריו שלא נאמר היקש זה שבין מצה לפסח אלא לענין אכילת המצה ולא לענין עשייתה, כלומר אפייתה, וז"ל האור זרוע (הלכות פסחים סימן ר"ג) ואהקישא דכתב רש"י קשי לי, אם כן תדחה אפיית מצה את שבת דהא אין היקש למחצה, אלא ודאי לא נתקש אלא לענין אכילה ולא לענין אפיה, עכ"ל, וכן מביא להקשות בשבולי הלקט (סדר פסח סימן רי"ג) וז"ל ומורי הרב רבי מאיר בר משה זצ"ל הורה לאחי רבי בנימין נר"ו להתיר וכו', ואם משום הקישא דעל מצות ומרורים יאכלוהו, ואמרינן בסוף פרק ערבי פסחים (מסכת פסחים כ:): אכל מצה לאחר חצות לרבי אליעזר בן עזריה לא יצא ידי חובתו משום דאיתקשי אכילת מצה לאכילת פסח דכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו (במדבר ט יא), התם לאכילה איתקש למעשה לא איתקש, דהא לא

איסור, ובמוצאי שבת אופין מצה כתקונה, ואנו אין לנו אלא מנהג אבותינו לאפות מערב שבת ולא לטרוח ביום טוב ולאחר אכילת מצה, אלא זריזין מקדימין למצוה, ע"כ. ואדוני אבי הרא"ש ז"ל היה מבער הכל מלפני השבת ומשייר מזון שתי סעודות ואופה מצות מערב שבת. ואני ראיתי בברצלונא מהמדקדקין שהיו אופין כל מה שצריכים למועד מקודם המועד, שאם יתערב עמו משהו מחמץ שיתבטל קודם איסורו, עכ"ל.

הנה מובאים בדברי הטור מדבריהם של רבותינו הגאונים והראשונים, ולמדנו מתוכם כמה שיטות ופרטי דינים בדין תחילת זמן אפיית המצות, אם זמנו בארבעה עשר לאחר חצות או אף קודם לכן, והאם זמן זה הוא לעיכובא או רק לכתחילה, וכן האם נאמר זמן זה על מצות של מצוה שבהם יוצא אדם ידי חובת מצות אכילת מצה או שמא אמרו כן על כל המצות שעתיד לאכול בחג המצות.

ובכן נייתי אנן ונעמיק חקר בדברי הראשונים במקורם ובמקומם, ונעלה בידינו בסייעתא דשמיא כמה שיטות ראשונים בענין זה, ונבאר כל שיטה ושיטה על מה אדניה הטבעו, ונברר טעמה ונימוקה ושורש סברתה של כל אחת מהן, וכן היוצא לדינא מכל שיטה בסוגיא זו.

ב'

ביאור ובידור שיטת רש"י

פתח הטור דבריו וכתב וז"ל אין מתחילין להתעסק בפת בארבעה עשר עד אחר שש שעות, ואיתא בתשובה, מעשה באחד שאפה מצות קודם ארבע שעות וכבר ביער חמצו ואסרו רבותינו המצה, דאיתקש לפסח וכיון דפסח אינו נשחט אלא משש שעות ולמעלה אף מצה כן, עכ"ל.

ומקורה של שיטה זו הוא בדברי רש"י, וז"ל סידור רש"י (סימן שס"ט) פסח שחל להיות באחד בשבת אסור לאפות מצות מערב שבת,

לענין תחילת זמן עשייתן.

ובזה תתישב קושיא נוספת שיש להקשות על שיטת רש"י, שפסק רש"י שאם חל ערב פסח להיות בשבת אופיין המצות בליל יום טוב שהוא ליל חמישה עשר ולא בערב שבת, משום שהוקשה מצה לפסח ולכן אפיית הפסח צריכה שתיעשה בזמן שחיתת הפסח, ודבריו תמוהים לכאורה, שהרי זמן שחיתת הפסח אינו אלא ביום ארבעה עשר בין הערביים כמפורש בכתוב (במדבר ט ג), ואילו בליל חמישה עשר כבר חלף זמנה, ואם כן כאשר אופה המצות בליל יום טוב נמצא שאפאן לאחר הזמן.

והנה מקשים האחרונים על מה שכתב רש"י בדברי המשנה (מסכת פסחים סה:), עיין הגהות רש"י) אלו דברים בפסח דוחין את השבת שחיתתו וזריקת דמו, ומפרש רש"י (ד"ה שחיתתו) וז"ל שחיתתו וזריקת דמו אי אפשר אלא ביום, דכתיב (ויקרא ז לח) ביום צוותו להקריב את קרבניהם, ביום ולא בלילה (מסכת מגילה כ:), עכ"ל, ודבריו צריכים ביאור, שהרי אף אם לא היה נאמר בכל הקרבנות כולם דין זה שאין מקריבין קרבנות בלילה דילפינן מביום צוותו וגו' ביום ולא בלילה, פסח שאני ואסור לשוחטה ולזרוק דמה בלילה שהרי קבעה תורה זמן שחיתתו ביום ארבעה עשר בין הערביים דוקא ולא בלילה, ואם כן היה לו לרש"י להביא מקרא זה שנאמר בקרבן פסח (במדבר ט ג) בארבעה עשר יום בחודש הזה בין הערביים וגו'.

ובחידושי רבי שמואל (מסכת פסחים סימן י"ח) הביא לתרץ משמו של הגאון רבי מנחם זעמבא זצ"ל הי"ד, שמאחר וקיימא לן (חולין פג.) שבקדשים לילה הולך אחר היום, לכן אם משום הזמן שקבעה תורה לשחיתת הפסח ביום ארבעה עשר בין הערביים, היינו אומרים שיכול להקריב קרבן פסח אף בליל חמישה

אשכחן שום קרא דאיתקש למעשה, עכ"ל, וכן הקשה גם רבינו פרץ בחידושו למסכת פסחים (לח.).

ואולם מדברי רש"י מבואר שחולק על דבריהם וסובר שמאחר וקיימא לן (מסכת כריתות כב:) שאין היקש למחצה, לכן אחר שהוקשה מצה לפסח לענין אכילה אמרינן היקש זה גם לענין עשייה, ומשום הכי זמן אפיית המצה הוי בזמן שחיתת הפסח דוקא.

והנראה לבאר במחלוקת רש"י והראשונים על פי מה שנחלקו הראשונים מוני המצוות בענין מצות קרבן פסח, שרבינו סעדיה גאון במנין המצוות שלו מונה שחיתת פסח ואכילתה למצוה אחת (ספר המצות לרס"ג מצוה מ"ז), ואילו הרמב"ם בספר המצוות מונה אותן לשתי מצוות, שחיתת הפסח (עשה נ"ה) ואכילת הפסח (עשה נ"ו), וכן דעת בעל היראים שמנה אותם לשתי מצוות נפרדות (סימן ת"ה, ת"ח) והחינוך (מצוה ה', ו').

ולפי זה יש לומר שסובר רש"י כדעת רבינו סעדיה גאון¹, שעשיית הפסח, כלומר שחיתתה, ואכילתה הוי מצוה אחת, ונמצא שתחילת זמן מצוה זו הוא בשעת שחיתת הפסח ביום ארבעה עשר בין הערביים וסוף זמנה הוא בליל חמישה עשר בחצות הלילה, שמזמן זה ואילך שוב אסור לאכול מבשר הפסח, ולכן כאשר הוקשה מצה לקרבן פסח, לא לענין אכילה בלבד הוקשה כי אם לכל המצוה בכללותה ואף לגבי עשייתה, ומאחר שתחילת זמן מצות קרבן הפסח הוא ביום ארבעה עשר בין הערביים אף תחילת זמן אפיית המצה אינה אלא בשעה זו ולא קודם כן. אבל הראשונים שמקשים על רש"י, סבירא להו כדעת הרמב"ם ודעימיה ששחיתת הפסח ואכילתה הן שתי מצוות נפרדות, ולכן אם מצינו שהוקשה אכילת המצה לאכילת הפסח לענין סוף זמן האכילה, מנא לן לאקושי נמי

1 ראה פירוש הגרי"פ פערלא לספר המצות לרס"ג (עשה מ"ז מ"ח מ"ט, עמוד ריג: ורטו.) שהוכיח שדעת רש"י אכן כדעת רב סעדיה גאון ששחיתת הפסח ואכילתה נמנים למצוה אחת.

להיות בשבת אופין המצות בליל יום טוב, שאחר שהוקשה מצה לקרבן פסח הוי ליל יום טוב בתוך זמן קיום המצוה, כאמור.

וממילא מיושב גם מה שהקשה האור זרוע על דברי רש"י אם כן תדחה אפיית מצה את השבת דהא אין היקש למחצה, ולדברינו לא קשה מידי, שמאחר ואף מוצאי שבת שהוא ליל חמישה עשר הוא בתוך זמן מצות קרבן פסח, ואשר לכן אף מותר לאפות בו מצה כאשר ביארנו, ואילו דין הכתוב ביום צוותו וגו' ביום ולא בלילה לא שייך אלא בהקרבת קרבנות ולא באפיית מצה, אם כן מהיכי תיתי נתיר לחלל שבת בכדי בשביל אפיית מצה כיון שיכול לאפותה לכתחילה גם במוצאי שבת.

העולה מכל זה לשיטת רש"י, שאסור לאפות מצה עד יום ארבעה עשר בין הערביים, כלומר עד ערב פסח מחצות ואילך, והטעם משום שהוקשה מצה לקרבן פסח לענין אכילתה ואף לענין עשייתה, והרי תחילת זמן עשיית הפסח הוא ביום ארבעה עשר בין הערביים ולא קודם לכן.

ג'

ביאור ובירור שיטת המנהיג

הטור בתחילת דבריו הביא לשון התשובה, וז"ל ואיתא בתשובה, מעשה באחד שאפה מצות קודם ארבע שעות וכבר ביער חמצו ואסרו רבותינו המצה, דאיתקש לפסח וכיון דפסח אינו נשחט אלא משש שעות ולמעלה אף מצה כן, אבל רבינו אליעזר הגדול ורבינו שמואל הכהן התירו, אך לכתחלה יש ליהזר משום חביבה מצוה בשעתה, עכ"ל.

הנה מלשון התשובה מבואר דמיירי בכהאי גוונא שאפה מצות קודם ארבע שעות וכבר ביער חמצו, ובכהאי גוונא התירו רבינו אליעזר הגדול ורבינו שמואל הכהן, ומשמע שאם לא היה החמץ מבוער בשעת אפיית המצה, אף הם היו מודים לשיטה הראשונה

עשר משום שהלילה הולך אחר יום שעבר, ולא היינו דוחים השבת מפני הקרבת הפסח שהרי יכול להקריבו במוצאי שבת, ומשום הכי הוכרח רש"י להביא דין הכתוב ביום צוותו וגו' ביום ולא בלילה, שהוא דין פסוק שנאמר בכל הקדשים כולם שאין מקריבים קרבנות בלילה, ואף הקרבת הפסח בכלל, ולכן על כרחך שחיטת הפסח וזריקתו דוחים את השבת.

ולפי זה, כתב בחידושי רבי שמואל ליישב שיטת רש"י בענינינו שאם חל ערב פסח להיות בשבת אופין המצות בליל יום טוב שהוא ליל חמשה עשר, והקשינו שהרי בליל חמשה עשר כבר עבר זמן הקרבת הפסח, אבל לפי מה שחידש הגאון רבי מנחם זעמבא מיושב היטב, שהרי מדין הקרבת קרבן פסח גרידא שפיר אפשר להקריבו אף בליל חמישה עשר משום שבקדשים הלילה הולך אחר היום שלפניו, אם לא שאמרה תורה בכל הקרבנות ביום צוותו וגו' ביום ולא בלילה, ומשום הכי פסק רש"י שאף ליל יום טוב הוי זמן הראוי לאפות בו מצה, היכא שאינו יכול לאפותן בערב פסח, שהרי מצה הוקשה לקרבן פסח דוקא ולא לשאר הקרבנות, ומדין קרבן פסח גופא אפשר להקריבו אף בליל חמישה עשר כאמור, ואולם ראה שם שחידושי רבי שמואל שדחה עיקר יסוד חידושו זה.

והנה לפי דברינו בביאור שיטת רש"י, מיושבים שפיר דברי רש"י הכא והתם בפשטות ולא קשה מידי, שהרי ביארנו לדברי רש"י ששחיטת הפסח ואכילתה הן מצוה אחת שתחילת זמנה ביום ארבעה עשר בין הערביים וסופה בליל חמישה עשר בחצות, ומשום הכי הוכרח רש"י לפרש הטעם ששחיטת הפסח וזריקתה דוחין שבת הוא משום דין הכתוב ביום צוותו וגו' ביום ולא בלילה, שאם משום דין קרבן הפסח לחוד אכן היה יכול להקריבו אף בליל חמישה עשר שהוא בתוך זמן המצוה ולא היינו דוחים את השבת, ושוב לא קשה מידי על פסקו של רש"י שאם חל ערב פסח

שאסור לאפות אז מצה.

שאם ביער כל חמצו מביתו מותר לו לכתחילה לאפות מצות אף קודם חצות של יום ארבעה עשר, שהרי לדבריהם לא למדנו זמן לתחילת אפיית המצות, אלא שאסרו לאפות מצה בעוד שיש עמו חמץ בבית, וכיון שביער כל חמצו מותר לו לאפות אף קודם חצות, וזהו שכתב הטור שהתירו רבינו אליעזר הגדול ורבינו שמואל הכהן באחד שאפה מצות קודם ארבע שעות וכבר ביער חמצו. אבל רש"י ודאי חולק על כך, וסובר שאין הדבר תלוי במה שאין עמו חמץ בבית אלא בזמן שקבעה תורה, ואם אפאן קודם הזמן המצות פסולות.

העולה מכל זה לשיטת המנהיג וסייעתו, שאסור לאפות מצה עד שיבער החמץ מביתו, והטעם משום שהוקשה אכילת מצה לקרבן פסח, וכשם שאמרה תורה בקרבן פסח לא תשחט על חמץ דם זבחי, הכי נמי אמרינן במצה.

ד

ביאור וברור שיטת הירושלמי

עוד כתב הטור וז"ל ואבי העזרי הביא תוספתא יוצאין במצה ישינה ובלבד שיעשנה לשם פסח, וכתב דירושלמי פליג אתוספתא ואוסר אפילו עשאה לשם פסח, וכיון דירושלמי אוסר ראוי להחמיר שלא לעשות קודם חצות, ובשעת הדחק שלא ימצאו לאפות ליל מוצאי שבת משום חג העכו"ם ראוי לסמוך על התוספתא ולהתיר, מכל מקום יעשו שלוש מצות בליל פסח משום חביבה מצוה בשעתה, עכ"ל.

והנה ראשית נברר שיטת הירושלמי כאשר ביארה הראב"ה, ודברי הירושלמי מוסבים על דברי המשנה ריש מסכת סוכה, סוכה הישנה בית שמאי פוסלין ובית הלל מכשירין, ועל זה אמר בירושלמי (מסכת פסחים פרק ב' הלכה ד',

וכשיטה זו מצינו מפורש בדברי בעל המנהיג (הלכות פסח) שכתב וז"ל ולישת המצות של מצוה יש לחוש שלא לאפות כל זמן שהחמץ קיים, לפי שהם במקום הפסח כדאמרינן בפסחים פרק כל שעה (כח.) ובערבי פסחים (קכ:), ואיתקשו מצות לצלי אש דכתיב (שמות יב ח) ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש ומצות, אמר רבא אכל מצה בזמן הזה לאחר חצות לרבי אלעזר בן עזריה לא יצא ידי חובתו, וכתוב (שמות לד כה) לא תשחט על חמץ דם זבחי, ודרשינן (מסכת פסחים ה.) לא תשחט את הפסח ועדיין חמץ קיים, עכ"ל. וכן למדנו מתוך דברי הרא"ש (מסכת פסחים, הלכות פסח בקצרה) וז"ל ואחר שהוציא החמץ מן הבית והצניעו את כלי החמץ אז מתחילין לתקן ענין המצות², עכ"ל, וכן הוא לשון הרא"ש בתשובותיו (כלל י"ד סימן ג').

ומבואר שאף לשיטה זו למדנו מצות מצה בהיקש מקרבן פסח, אלא שסוברים הנך רבנותא שלא בא ההיקש ללמדנו תחילת זמן אפיית המצה, אלא ההיקש בא לאסור אפיית המצה בעוד שיש חמץ עמו בבית, כשם שאסור להקריב קרבן הפסח בעוד שהחמץ קיים.

ונפקא מינה לדינא בין שיטה זו לשיטתו של רש"י, היכא שעבר ואפה מצה לפני הזמן ויש עמו חמץ בבית, שלשיטת רש"י משמע שהמצות פסולות אף בדיעבד שהרי נאפו קודם זמנם, ואילו לשיטת המנהיג ודעימיה אם עבר ואפה בדיעבד המצות כשרות, דלא גרע מקרבן פסח עצמו שאם עבר והקריבו בעוד שיש עמו חמץ בבית שהפסח עצמו כשר, כדקיימא לן בתוספתא (מסכת פסחים פרק ד' הלכה ד') וביירושלמי (שם, פרק ה' הלכה ד').

עוד יש ללמוד מדברי המנהיג וסייעתו,

2 יש להעיר ממנהג הרא"ש כפי שהביאו בנו בעל הטורים, ומובא לשונו בפנים בתחילת דברינו, וז"ל ואדוני אבי הרא"ש ז"ל היה מבער הכל מלפני השבת, ומשייר מזון שתי סעודות, ואופה מצות מערב שבת, עכ"ל, נמצא שלמעשה היה הרא"ש אופה המצות בעוד שיש חמץ, דהיינו אותו מזון שתי סעודות של שבת, עמו בבית.

ברייתא שלא דיקדק בה³, ולזאת מדייק הראב"ה מלשון הירושלמי לפי גירסתו וז"ל מדקאמר בירושלמי כמי שלא דיקדק בה, משמע אפילו דיקדק בה הוי כמי שלא דיקדק בה, דהוה ליה למימר דבר ברור הוא שלא דיקדק בה, וטעמא דמילתא שלא לחלוק בין מצה למצה, עכ"ל. ולכן מסיק הראב"ה מדברי הירושלמי שראוי להחמיר שלא להקדים ולאפות בערב שבת כשחל פסח להיות ביום ראשון שלאחריו.

ונראה בביאור שיטת הירושלמי, שמאחר שאמרה תורה (שמות יב יז) ושמתם את המצות ודרשו חז"ל (מכילתא דרבי ישמעאל, פרשת בא מסכתא דפסחא פרשה ט') שמרהו עד שלא תביאהו לידי פסול, סבירא ליה לירושלמי שאי אפשר לקיים שימור זה כהלכתו כל עוד שעדיין החמץ מותרת ועמו בבית, ולכן אף אם דקדק בה שלא תבוא המצה לידי חימוץ, הוי כמי שלא דקדק בה והמצה אסורה משום חשש חימוץ.

וכדברים האלו מצינו בדברי מפרשי הירושלמי, שכך כתב הקרבן עדה (מסכת סוכה שם, ד"ה אף במצה) בביאור דברי הירושלמי דבר ברייתא שלא דיקדק בה, וז"ל דבר ברור הוא שלא דקדק בה לשומרה מחימוץ, עכ"ל, וכעין זה כתב בפני משה (שם, ד"ה דבר ברור) וז"ל דבר ברור הוא שלא דקדק בעשייתה ובשמירתה כהלכה, ויש לחוש לחימוץ, עכ"ל. ואם אמנם מפרשי הירושלמי פירשוהו לפי גירסתם בדברי הירושלמי דבר ברייתא שלא דיקדק בה, ומשמע שאם דקדק בה ועשאה לשם פסח כשר, מכל מקום למדנו מדבריהם לבאר דברי הירושלמי לגירסת הראב"ה, שבזמן שעדיין החמץ מותרת אי אפשר לשמור המצה, ואף אם דקדק בה הוי כמי שלא דקדק בה ופסולה משום חשש חימוץ, ולכן לשיטת הירושלמי אם אפה מצה לפני זמן איסור חמץ המצה פסולה.

מסכת סוכה פרק א' הלכה ב' אף במצה כן, מצה הישנה תפלוגתא דבית שמאי ודבית הלל, אמר רבי יוסה דברי הכל היא, מכיון שלא עשאה לשם פסח דבר ברייתא שלא דיקדק בה, ע"כ. וביאורו, שאמר תנא קמא שכשם שנחלקו בית שמאי ובית הלל בסוכה הישנה כך נחלקו במצה הישנה, ונמצא שלדברי בית הלל מצה הישנה כשרה, ועל זה חולק רבי יוסה ואמר שבמצה לדברי הכל פסולה מצה הישנה, ונותן טעם לדבריו מכיון שלא עשאה לשם פסח דבר ברייתא שלא דיקדק בה.

והראב"ה (מסכת פסחים סימן תנ"ב) מביא דברי הירושלמי, וכתב וז"ל ונראה לי אף על פי שלכאורה משמע שאם דיקדק בה שכשירה, ולפי זה היה מותר לאפות מצה לשמה בערב שבת כשחל פסח להיות ביום ראשון שלאחריו לפי שאינו יכול לאפות מצה בערב פסח, וגם ראיתי ראשונים שנחלקו בזה מסברא בלא ראית התלמוד, נראה לי שראוי להחמיר שלא להקדים ולאפות, מדקאמר בירושלמי כמי שלא דיקדק בה, משמע אפילו דיקדק בה הוי כמי שלא דיקדק בה, דהוה ליה למימר דבר ברור הוא שלא דיקדק בה, וטעמא דמילתא שלא לחלוק בין מצה למצה, כמו שכתבתי מן הירושלמי גבי חצירות שבירושלים, וכן הכא שלא לחלוק בין המדקדק לשאינו מדקדק, מה שאין כן בערב פסח שהכל חבירים ויתנו לב לדקדק בשימור לשמה, ואף על גב דגבי סוכה ישנה תנן ואם עשאה לשם חג אפילו מתחילת השנה כשירה, הכא גבי מצה לא שרינן כדפרישית, מדאמר כמי שלא דיקדק בה שמע מינה אפילו דיקדק לא, ודיקדק היינו לשם פסח, וכל מה דמקדים לעשות קודם הפסח קרי שלא עשאה לשם פסח, עכ"ל.

הנה הראב"ה גורס בלשון הירושלמי, בטעם שנותן רבי יוסה לדבריו, מכיון שלא עשאה לשם פסח דבר ברייתא הוא כמי שלא דיקדק בה, בעוד שהגירסא שלפנינו היא דבר

ממשיך וז"ל והתוספתא לפי ראות עיני פליגא, דתניא בפרקינן (בדפוס שלפנינו פרק ב' הלכה כ"א) יוצאין בחררה ובמצה הישנה ובלבד שעשאה מתחילה לשם פסח, ובפרק שני (בדפוס שלפנינו פרק ג' הלכה ט') תניא בתוספתא ארבעה עשר שחל להיות בשבת מבערים את הכל מלפני השבת ואופה לו מצה מערב שבת, ואף על גב שיש לפרש שאופה מצה כדי לאכול בשבת בסעודה שלישית משום מצוה אם ירצה, או להאכיל לתינוקות, שאין בהם משום חשש דהאוכל מצה בערב פסח כבא על ארוסתו בבית חמיו, מסתבר טפי כדפרישית.

וכיון דפליגי הירושלמי והתוספתא ראוי להחמיר שלא לעשות לכתחילה, ואפילו בערב פסח קודם חצות צריך להזהר דחביבה מצוה בשעתה, ובשעת הדחק שלא ימצא לאפות בליל מוצאי שבת מפני יום איד הגוים ראוי לסמוך עליה להתיר ויזהר מחימוץ, ומכל מקום יאפה שלש מצות בליל פסח מפני שחביבה מצוה בשעתה. וכן שמעתי שמפני הדחק עושין כן בצרפת שאינם מוצאים לא במחיר ולא בשוחד, ואף כי יש בעלי בתים שם הצריכים מצות הרבה והיה נדחה הדבר עד לאחר חצות, וטעמא לא שמעתי.

ובתשובות ראיתי כתוב, פעם אחת אפה אחד מצות קודם ארבע שעות וכבר ביער חמצו, ואסרו רבותינו המצות, דאיתקש מצה לפסח דאמר רבא אכל מצה בזמן הזה לאחר חצות לרבי אלעזר בן עזריה לא יצא ידי חובתו, וכיון דאיתקש לפסח מה פסח אינו אלא משש שעות ולמעלה אף מצה כך, אך רבינו הגדול התיר כי אמר אין איסור בדבר⁵, אך לכתחלה צריך להזהר משום חביבה מצוה בשעתה, ונתעצמו בדבר הלכה, ועיינו בספר בשר על גבי גחלים ומצאו בו היתר, וראיתו

ומסתבר לנו לומר לדברי הירושלמי, שאף אם כבר ביער חמצו בשעת אפיית המצה, וכן אם אפה המצה לאחר זמן איסור חמץ מדרבנן מארבע שעות ולמעלה (מסכת פסחים יג.), מכל מקום המצה פסולה, משום שלדעת הירושלמי כל עוד שלא נאסר חמץ מן התורה, דהיינו משש שעות ולמעלה (שם), אי אפשר לשמור המצה שלא תבוא לידי חימוץ, וזהו שכתב הראב"ה וז"ל מה שאין כן בערב פסח שהכל חבירים ויתנו לב לדקדק בשימור לשמה, עכ"ל, כלומר שרק לאחר שהחמץ אסורה לכל מן התורה, כלומר מערב פסח בחצות ואילך, אמרינן שהכל חבירים לענין אפיית המצה ויתנו לב לדקדק בשמירתה.

וכן יש ללמוד מדברי הירושלמי, שלא אמרו איסור זה במצות של מצוה בלבד שבהן יצא ידי חובת מצות אכילת מצה, אלא אף בשאר מצות החג אסור לאפותן קודם זמן איסור חמץ, שהרי אף בשאר מצות החג נצטוינו לשומרם שלא להביאם לידי חימוץ⁴.

ועוד נראה לדברי הירושלמי, שאיסור זה אינו רק לכתחילה, אלא אף בדיעבד אם עבר ואפה מצה קודם זמן איסור חמץ המצה פסולה, וכדרך שכתבנו למעלה [אות ב'] לשיטת רש"י, שהרי משום חשש חימוץ נגעו בה.

העולה מזה לשיטת הירושלמי לגירסת הראב"ה, שאסור לאפות מצה קודם זמן איסור חמץ בערב פסח בשעה ששית, והטעם משום שסובר הירושלמי שאי אפשר לשמור המצה שלא תבוא לידי חימוץ כל עוד החמץ מותר מן התורה.

ה'

ביאור ובירור שיטת התוספתא, ושיטת הראב"ה ורבינו יהודה הכהן
ואחר שמביא הראב"ה שיטת הירושלמי,

4 ראה להלן בפנים [אות ו'] שנחלקו הרי"ף הרמב"ם עם שאר הראשונים אם נאמרה מצות שימור במצות של מצוה בלבד או גם בכל המצות שאוכל בחג הפסח, וכאן כתבנו דברינו לדעת הרי"ף והרמב"ם.

5 ראה למעלה בפנים [אות ג'] מה שביארנו בשיטה זו.

בליל שני מערב יום טוב, והשיב חביבה מצוה בשעתה ויאפו בליל שני, עכ"ל.

ונראה שרבינו יהודה הכהן מבאר ענין חביבה מצוה בשעתה באופן אחר, שהכוונה לומר שחביבה אפיית המצות כאשר היא מצוה בשעתה, כלומר בשעה שהיא זמן קיום מצות אכילת מצה, דהיינו בליל חמשה עשר שהכתוב קבעו חובה לקיום מצות אכילת מצה. ולפי זה נמצינו למדים מדברי רבינו יהודה הכהן, שלדבריו כשם שהמצות שצריך להן ליום טוב שני יש לאפות בליל יום טוב שני, אף בליל ראשון של פסח עדיף ומהודר לאפות המצות בליל יום טוב מאשר בערב פסח, וכל זה מאותו טעם עצמו שחביבה אפיית המצות כאשר היא בשעת קיום מצות אכילת המצה, כאשר ביארנו.

ולמדנו לפי זה שנחלקו הראב"ה ורבינו יהודה הכהן על הזמן שבו יש לאפות לכתחילה המצות משום חביבה מצוה בשעתה, לדברי הראב"ה בערב פסח לאחר חצות כבר נקרא 'בשעתה', ואילו שיטת רבינו יהודה הכהן רק בליל יום טוב קרוי 'בשעתה'. עוד חילוק לדינא יש לנו ללמוד מדבריהם, והוא אם נאמר דין זה שחביבה מצוה בשעתה בכל המצות שאופה לאכול בחג הפסח או שמא רק בשלוש המצות שבהם יוצא ידי חובתו בליל פסח, ונראה שלדברי הראב"ה בכל המצות כולם נאמר האי דינא⁶, שהרי ביארנו לדבריו ענין חביבה מצוה בשעתה שחביבה מצות שימור המצות בשעת

מפורשי ימים. ואני המחבר אבי העזרי את אשר עם לבכי כתבתי, עכ"ל ראב"ה. והם המה הדברים אשר הביאם הטור בקצרה בשם אבי העזרי, הלא הוא ראב"ה.

הנה מבואר בדברי הראב"ה שלמד מתוך דברי התוספתא שיותר לאפות אף לפני ערב פסח בחצות היום, ושחולק התוספתא על הירושלמי וסובר שלא קבעה תורה שום זמן לאפיית המצות, ואף מצה הישנה כשרה אם עשאה מתחילה לשם פסח.

ומכל מקום כתב הראב"ה שמשום שחביבה מצוה בשעתה ראוי להחמיר לכתחילה שלא לאפות המצה עד ערב פסח לאחר חצות. ולכאורה דבריו צריכים ביאור, איזו מצוה בשעתה יש באפיית מצות בערב פסח לאחר חצות, הלא באפיית המצה אינו מקיים שום מצוה.

ונראה בביאור דברי הראב"ה, שכוונתו למצות שימור המצות שציוותה תורה (שמות יב יז) ושמרתם את המצות, שמצווים אנו בשעת אפיית המצות לשומרה שלא תבוא לידי חימוץ, ומצוה זו חביבה היא ביותר כאשר היא מתקיימת בשעתה, כלומר בשעה שכבר החמץ אסורה מדברי תורה, דהיינו בערב פסח לאחר חצות היום, ולזה כיוון הראב"ה בדבריו חביבה מצוה בשעתה, כלומר חביבה מצות שימור המצות בשעת איסור חמץ.

והנה הטור לאחר שהביא דברי הראב"ה כתב וז"ל וכיוצא בזה השיב ה"ר יהודה הכהן על ששאלוהו מהו לאפות מצות שצריכות

6 וכן דייק בבית יוסף (אורח סימן תנ"ח) מתוך דברי הראב"ה המובאים בטור, וז"ל אבל קשה ממה שכתב [הראב"ה] ובשעת הדחק שלא ימצאו לאפות ראוי לסמוך על התוספתא ולהתיר מכל מקום יעשו שלש מצות בליל פסח משום חביבה מצוה בשעתה, ואם איתא דבמצה דמוצה דוקא מיירי עד השתא, הרי כבר כתב דראוי לסמוך על התוספתא ולהתיר, והיכי הדר ביה ואמר מכל מקום יעשו שלש מצות בליל פסח, ומשום הכי איכא למימר דבכל מצה איירי בין שהיא של מצוה בין שאינה של מצוה, והכי קאמר אין מתעסקין בה בשום מצה כלל עד אחר שש שעות, ובשעת הדחק שלא ימצאו לאפות בליל מוצאי שבת ראוי לסמוך על התוספתא ולהתיר להתעסק בפת מערב שבת, והיינו דוקא במצה שאינה לשם מצוה, אבל מכל מקום אותה שלשם מצוה יעשה בליל פסח משום חביבה מצוה בשעתה, עכ"ל. הרי שדייק הבית יוסף מדברי הראב"ה שלכתחילה בכל המצות כולם אמרו חביבה מצוה בשעתה ולכן אין מתעסקין בשום מצה כלל עד ערב פסח אחר שש שעות, אלא שבשעת הדחק שחל ערב פסח להיות בשבת ולא ימצא לאפות במוצאי שבת, יקדק לכול הפחות שאותם שלוש המצות של מצוה יאפה בשעתה בליל פסח.

מצות עד לאחר חצות מה טוב ומה נעים, אפילו שאינם מצה של מצוה, כדמשמע במדרכי ובאור זרוע, וכן נהג מהר"י ז"ל, עכ"ל.

ונראה לבאר דבריהם על פי שיטת הרמב"ם שמביא (הלכות חמץ ומצה פרק ה' הלכה ח') מצוה זו שציוותה תורה (שמות יב יז) ושמרתם את המצות, כלומר זההרו במצה ושמרו אותה מכל צד חמץ, ועל זה כתב (שם, הלכה ט) וז"ל לפיכך אמרו חכמים, צריך אדם לזהר בדגן שאוכל ממנו בפסח שלא יבוא עליו מים אחר שנקצר עד שלא יהיה בו שום חמץ, עכ"ל, ועיין שם.

וכתב במגיד משנה (שם) וז"ל משום שנאמר בתורה ושמרתם את המצות וכו', ולא נזכר בהלכות ולא בדברי רבינו שום חלוק בין המצה של לילה הראשון למצה שאדם אוכל בשאר ימי הפסח, אלא שבסוף ערבי פסחים כתב הרב אלפסי ז"ל (מסכת פסחים נו. מדה"ר) היכא דלית ליה כולה סעודתא ממצה דמינטרא אלא כזית בלחוד דמנטר הוא דאית ליה אכיל ברישא, וכן כתב רבינו סוף פרק ח' (הלכה י"ג) מי שאין לו מצה משומרת אלא כזית כו', הורו ז"ל שהשומר אינו מעכב, ולכתחלה ראוי לעשותו בכל הדגן, אלא שאינו מעכב אלא בלילה הראשון שהוא חובה לאכול מצה המשומרת, וזה הכרח לפרש בדבריהם וכן משמע הסוגיא שם בכל שעה (מסכת פסחים מ.). עכ"ל.

הנה מבואר בדברי המגיד משנה, שדייק מדברי הרמב"ם שסובר שלכתחילה בכל המצות כולם נאמר ציווי התורה ושמרתם את המצות, אלא שאין דין זה מעכב כי אם במצות של מצוה, שבהן אם לא שמרם שלא יבוא לידי חמץ אין אדם יוצא בהן ידי חובתו בלילה הראשון של פסח, והביא שכן הוא גם דעת הר"ף.

ומכל מקום למדנו ששיטת הר"ף הרמב"ם היא שמעיקר הדין נאמר מצות שימור בכל המצות שאוכל בחג הפסח ולא רק

איסור חמץ, ומצות ושמרתם את המצות בכל המצות של חג הפסח נאמר ולא רק במצות שיוצא בהן ידי חובתו, וכפי שיתבאר להלן [אות ו'] לדעת הר"ף והרמב"ם, אבל לדברי רבינו יהודה הכהן שביארנו לדבריו ענין חביבה מצוה בשעתה שחביבה אפיית המצות כאשר היא בשעת זמן קיום מצות אכילת מצה, אם כן מסתבר שלא נאמר דין זה כי אם באותן שלוש המצות שבהן יוצא ידי חובתו בליל פסח.

העולה מזה לשיטת התוספתא, שמותר מן התורה לאפות מצה אף קודם ערב פסח, אלא שלכתחילה שיש לאפות המצה בערב פסח לאחר חצות לדברי הראב"ה, ואילו לדברי רבינו יהודה הכהן יש להדר שלא לאפות המצה עד ליל יום טוב, וטעם שניהם הוא משום שחביבה מצוה בשעתה, למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה.

ו'

מצות שימור אם נאמר בכל המצות של פסח או רק במצות של מצוה

ובענין זה, אם זמן זה שקבעו חכמים לאפיית המצה נאמר בכל המצות שעתיד לאכול בחג הפסח או שמא רק באותן מצות של מצוה שבהן יצא ידי חובתו בליל פסח, מצינו בזה דברים מפורשים בדברי הפוסקים הקדמונים, וז"ל מהר"ל (מנהגים, הלכות אפיית המצות אות ו'), ואין להתחיל ללוש את המצות עד אחר חצות, משום דבאות במקום פסח ואינו נשחט אלא בשבע ומחצה, ואם בני ביתו רב שצריך לאפות הרבה ולהקדים, מכל מקום יזהר לאפות השלוש מצות אחר חצי היום, ואף על פי ששנינו יוצאים במצה ישנה, היינו דיעבר אבל לכתחלה אין לעשות, עכ"ל. הרי מפורש בדברי מהר"ל שמעיקר הדין, כל המצות כולם אין לאפותן אלא בערב פסח לאחר חצות. וכן הוא בתשובות מהר"י ווייל (סימן קצ"ג) וז"ל ומי שאיפשר להמתין לעשות

אפיית המצות בערב פסח אחר חצות היום

כתב המחבר בשולחן ערוך (אורח חיים סימן תנ"ח סעי' א') וז"ל נוהגים שלא ללוש מצת מצוה בערב פסח עד אחר שש שעות שהוא זמן הקרבת קרבן פסח, עכ"ל. וכתב המגן אברהם (סק"א) אחר שש שעות, אף על גב שזמן הקרבת הפסח הוא אחר שש שעות ומחצה מכל מקום עיקר זמנו הוא מחצות, כמו שכתבו התוספות בפסחים דף ה' (ע"א ד"ה לא תשחט) וביומא דף כ"ח (כט. ד"ה אלא אפילו) ובגדה ס"ג ע"ב (ד"ה מן המנחה), עכ"ל. ולשונו של רש"י כפי שהוא כתוב בספרי דבי רש"י הוא, מה עשיית הפסח אינו אלא משבע שעות ומחצה ואילך אף מצות מצה אינה אלא משבע שעות ומחצה ואילך, עכ"ל, כמובא למעלה [אות ב'].

ובברכי יוסף (אורח חיים סימן תנ"ח סק"ג) הביא השיטות השונות שהוזכרו בזה, וז"ל עד אחר שש שעות וכו', האחרונים נחלקו אם הוא מיד אחר שש שעות או ימתין עד שש שעות ומחצה, בספר חק יוסף (סק"ב) הביא משם רוקח שש ומחצה, והאחרונים בשם הרוקח כתבו בשבע ומחצה, וכן הוא בספר שבלי הלקט (סימן רי"ג), אך במרדכי סוף פרק קמא (מסכת פסחים רמז תקמ"א) כתב אחר שש שעות ומחצה, והרב חק יעקב (סק"א) כללן כאחד, עיין שם, וטוב הדבר להמתין עד שבע ומחצה, ועיין בשו"ת הרדב"ז סימן תע"ז ובספר אליה רבה (סק"א), עכ"ל.

וז"ל שולחן ערוך הרב (סימן תנ"ח סעי' א'), נהגו כל ישראל שלא ללוש המצות של מצוה עד אחר חצות היום בערב פסח שהוא זמן הקרבת הפסח, שמצות מצה הוקשה למצות הפסח שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו,

במצות של מצוה⁷, ומשום הכי שפיר כתבו מהרי"ל ומהר"י ווייל שכל המצות שאוכל בפסח לכתחילה אין להתחיל באפייתן עד יום ארבעה עשר לאחר חצות, ומהטעם שכתב הראב"ה שחביבה מצוה בשעתה, וביארנו דבריו שחביבה מצות שימור שציוותה תורה ושמרתם את המצות, בשעה שכבר נאסר החמץ מן התורה, והרי כאמור לשיטת הרי"ף והרמב"ם מצוה שימור נאמרה בכל המצות שאוכל בחג הפסח ולא רק במצות של מצוה.

¶

מנהג המדקדקין בברצלונוא

ושיטה אחרונה שמצינו בענין זה הוא השיטה המובאת בסוף דברי הטור וז"ל ואני ראיתי בברצלונוא מהמדקדקין שהיו אופיין כל מה שצריכים למועד מקודם המועד, שאם יתערב עמו משהו מחמץ שיתבטל קודם איסורו, עכ"ל. וכתב במטה משה (סימן תקצ"ח) שכן היה נוהג המהרש"ל למעשה.

ושיטה זו חולקת על כל טעמי הראשונים שהובאו בדברינו עד כה, לענין ההיקש שבין מצה לפסח, דעתה כקושיית הראשונים שהבאנו במקומו [אות ב'] שלא נאמרה היקש זה אלא לענין זמן אכילת המצה ולא לענין אפייתה, ואזלו בדעת התוספתא שמצה הישנה מותר, ולא סבירא להו למדקדקין לומר כאן חביבה מצוה בשעתה, אלא לשיטתם עדיף לאפות הכל קודם המועד לפני מועד איסור חמץ, ומטעם שנתנו שאם יתערב עמו משהו מחמץ שיתבטל קודם זמן איסורו.

¶

ביאור השיטות השונות בתחילת זמן

7 ראה ברכי יוסף (אורח חיים סימן תנ"ג סק"ח) שכתב וז"ל לכתחילה צריך שימור משעת קצירה כל המצה שאוכל בכל הפסח, לדעת הרי"ף והרמב"ם וקצת מהגאונים, ולא דוקא מצת מצוה, הרב מהר"י זיין בשו"ת שערי ישועה כתב יד אורח חיים שער ו' סי' ד', עכ"ל.

שהוזכרו בדברי הראשונים והאחרונים כל אחד וטעמו ונימוקו עמו, כך גם אפיית המצה, אבל לשיטת הירושלמי שאיסור אפיית המצות קודם חצות הוא משום שאי אפשר לשמור המצות בזמן שעדיין לא נאסר החמץ מן התורה, וכן לשיטת הראב"ה שהוא דין לכתחילה משום חביבה מצוה בשעתה, והיינו כפי שביארנו לשיטתו שחביבה מצות שימור המצות בשעת איסור חמץ, ודאי שתחילת זמן אפיית המצה הוא מחצות ואילך שאז מתחיל איסור חמץ מן התורה (מסכת פסחים יג), ואין צריך להמתין כלל אחר חצות.

ולפי שאין הכל בקיאים בחצות היום ממש לפיכך נכון להמתין חצי שעה אחר חצות היום, כי כן היו ממתנינים בשחיטת הפסח שלא לשחטו עד לאחר שש ומחצה, עכ"ל.

והנה ברור ופשוט שכל מבוכה זו שדנו בה הפוסקים בזמן במדוייק שבו מותר להתחיל ולאפות המצה בערב פסח, אם בשש שעות או בשש ומחצה או בשבע ומחצה, אינו אלא לשיטת רש"י שטעם האיסור לאפות קודם הזמן הוא משום שהוקשה מצה לקרבן פסח, וכשם ששחיטת הפסח אינו אלא ביום ארבעה עשר מחצות ואילך, בזמנים השונים

איתא בתניא באגרות וז"ל ועל כן ראשית הכל שישמח האדם ויגל בכל עין ושענה ויחיה באמונה בה' המחיה והמטיב עמו בכל רגע ומי שמתעצב ומתאונן מראה בעצמו שיש לו מעט רע ויסורים וחסר לו איזה טובה "והרי זה ככופר ח"ו" וע"כ הרחיקו מדת העצבות במאד חכמי האמת אבל המאמין לא יחוש משום יסורים בעולם ובכל עניני העולם, הן ולא שרין אצלו בהשוואה אמיתית ומי שאין שרין לו מראה בעצמו שהוא "מערב רב" דלגרמיהו עבדין ואהב את עצמו לצאת מתחת יד ה' ולחיות בחיי הגוים, ע"כ. (דברי אמונה, שרפטיס, ד')

פנעס בר"ה אחר תשליך עמד הרה"ק ר' יעקב יצחק ממאקרוב צווק"ל על המעקה שפתח ביתו והחסידיים רקדו ושרו בהחצר למטה פתח הרה"ק וסיפר אשר באשתקד גם כן רקדו החסידיים בר"ה ובא אלי אחד ושאל אותי רבי מה זה ריקודין ביומא דדינא והשבתי לו כתיב וירא בצר להם בשמעו את רנתם (שמשו רבינו ראה צרת העגל בשמעו את רנת בני") אבל אני מה אוכל לחשוך אותם והלא אף אכילה ושתיה לא הי' בפיהם היום, וראו כי רובם הם מאותם אשר צריכים לעמוד בזו השנה לעבודת הצבא והנה כתב "יתרועעו אף ישירו" פירוש אם צריכין לשבור האף העצה לזה, ישירו. (ילקוט מאורי אור)

ר' זושא אמר מעולם לא ראיתי מלאך שנברא מעבירה שהי' תמיד בלי מנך מאי טעמא כי ישראל אע"פ שעושה עבירה אינו עושה העבירה בשמחה.

ע"י שמחה משיגים רוה"ק

אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה (שבת ל:)

ירושלמי מס' סוכה (כד. ב) אמרינן א"ר יהושע בן לוי למה נקרא שמה שואבה שמשם שואבים רוח הקודש ע"ש ושאתם מים בששון ממעיני הישועה הרי שבשמחה מגיעים למדה הטובה ביותר. כמו שענה התנא אלקי ר' פנחס בן יאיר בברייתא שלו (יסודו של הס' מסילת ישרים) והירות מביא לידי שמחה וכו' קדושה מביא לידי רוח הקדש רואים מזה שהיא מדה גדולה וע"פ הירושלמי הנ"ל זה בא ע"י שמחה.

והעיד עליו בעצמו האר"י זלה"ה (חרדים בהקדמה) שע"י זה זכה לרוח הקודש.